

aineenvaihdunta (metabolism) Eliössä tapahtuvien kemiallisten reaktioiden muodostama kokonaisuus. Esim. hengitys ja yhteyttäminen ovat aineenvaihduntaa.

aineiden kierto (biogeochemical cycle) Elämälle tärkeät alkuaineet eivät poistu käytöstä eliöiden kuoltua, vaan sienet, bakteerit ja muut hajottajat vapauttavat ne ravinteina uudelleen kasvien käyttöön. Vrt. ravinteet.

alamitta (undersize) Pienin sallittu koko, jonka kokoisia kaloja saa pyytää.

alkeiseliot (protists) Eliöitä, joiden solurakenne on yksinkertainen. Niihin kuuluvat bakteerit ja arkit. Muut eliöryhmät ovat alkueliöt, kasvit, sienet ja eläimet.

arkit, arkkibakteerit (archaeobacteria) Alkeiselioita, joiden solurakenne on yksinkertainen. Arkit muistuttavat bakteereja. Useat arkit pystyvät elämään äärimmäisissä olosuhteissa kuten kuumissa lähteissä.

avainlaji (key species) Laji, josta monet muut ekosysteemin lajit ovat riippuvaisia. Esimerkiksi rakkolevä Itämeressä.

bakteerit (bacteria) Alkeiselioita, joiden solurakenne on yksinkertainen. Bakteereja elää kaikkialla luonnossa.

biosfääri, elonkehä (biosphere) Ne osat maapalloa, joissa on elämää.

dinosaurukset, hirmuliskot (dinosaurs) Elämän keskiajalla eläneitä matelijoita, jotka kuolivat sukupuuttoon.

dioksiini (dioxin) Itämeren pahin ympäristömyrky. Vrt. ympäristömyrky.

ekologia (ecology) Eliöiden ja niiden ympäristön välisiä suhteita tutkiva tieteenala. Ympäristöön kuuluvat eloton luonto ja kaikki eliöt.

ekologinen lokero (ecological niche) Eliölajin toiminnallinen sijainti ekosysteemissä. Esim. eri lintulajit elävät samassa järvessä hieman erilaisessa ympäristössä, käyttävät erilaista ravintoa ja pesivät eri paikoissa. Kukin laji on siten omassa ekologisessa lokerossaan.

ekosysteemi (ecosystem) Tietyllä alueella elävien eliöiden ja niiden elottoman ympäristön muodostama toiminnallinen kokonaisuus. Esim. järven ekosysteemi. Vrt. eliöyhteisö.

eliö (organism) Kasveista, eläimistä, sienistä, levistä ja bakteereista käytettävä yhteisnimitys.

eliöyhteisö (community) Samalla alueella elävien eliölajien muodostama toiminnallinen kokonaisuus. Esim. järven eliöyhteisö. Vrt. ekosysteemi.

elonkehä (biosphere) Ks. biosfääri.

elollinen luonto (biotic environment) Eliöiden elämään vaikuttavat muut eliöt. Esim. saalistajat ja kilpailijat.

eloperäiset aineet (organic) Eliöissä syntyneet, hiiltä sisältävät yhdisteet.

eloton luonto (abiotic environment) Eliöiden elämään vaikuttavat elottomat tekijät, kuten lämpötila, ravinteet, happi ja hiilidioksidi.

eliökanta (population) Ks. populaatio.

emi (pistil) Naaraspuolinen kukan osa, jonka sisällä tai pinnalla on siemenaihe. Vrt. hede.

energia (energy) Ekosysteemin käyttövoima. Auringosta tuleva valoenergia sitoutuu yhteyttämisessä kasvien lehdissä syntyvään sokeriin kemiallisena energiana. Vrt. yhteyttäminen.

eläinplankton (animal plankton) Ks. plankton.

evoluutio (evolution) Eliölajien vähittäinen muuttuminen sukupolvesta toiseen.

fossiili (fossil) Maa- tai kallioperässä säilynyt entisaikojen eliön jäännös.

fotosynteesi (photosynthesis) Ks. yhteyttäminen.

geeni, perintötekijä (gene) Geenit sijaitsevat tuman kromosomeissa. Geenit määräävät eliön periytyvät ominaisuudet ohjaamalla sen kehitystä ja elintoimintoja. Vrt. kromosomi, perimä.

hajottajat (decomposer) Eliöt, jotka hajottavat kuolleet eliöt kasvien ravinteiksi ja palauttavat ne luonnon kiertokulkuun. Hajottajia ovat esim. monet sienet ja bakteerit. Vrt. aineiden kiertokulku, tuottajat ja kuluttajat.

happikato (oxygen deficiency) Järvissä tavallisesti lopputalvella ilmenevä hapenpuute. Sen syynä ovat vedessä elävien eliöiden, varsinkin hajottajien happea kuluttavat elintoiminnot. Vrt. rehevöityminen.

hautomalaikku (brood-patch) Monien lintulajien naarailta haudonta-aikana vatsassa oleva höyhenetön alue. Se tehostaa lämmön siirtymistä emosta muniin.

hede (stamen) Koiraspuolinen kukan osa, jossa siitepölyhiukkaset valmistuvat. Vrt. emi.

hedelmöitys (fertilization) Kahden sukusolun tumien yhtyminen. Kukkakasvien hedelmöitys tapahtuu, kun siitepölyhiukkasen tuma on päässyt heteen ponnesta emin luotille ja yhtynyt munasoluun. Eläimillä koiraan siittiö yhtyy naaraan munasoluun.

hirmuliskot (dinosaurs) Ks. dinosaurukset.

horros (torpor) Lepovaihe, jonka aikana eläimen elintoiminnot hidastuvat ja eläin selviytyy talvesta.

humus, humusaineet (humus) Vain osittain hajonneet eloperäiset aineet. Esim. järven pohjaliete ja suoturve. Vrt. eloperäiset aineet.

hypoteesi, oletus (hypothesis) Uudelle havaitulle ilmiölle laadittu todennäköinen selitys.

ilmaversoinen kasvi (helophyte) Vesikasvi, jonka varren yläosa nousee selvästi vedenpinnan yläpuolelle. Esim. järviruoko ja kurjenmiekka.

ilmarako (stoma) Kasvin lehden pinnan pienet reiät, joiden kautta hiilidioksidi tulee kasviin. Ilmarakojen kautta happi ja haihtuva vesi poistuvat kasvista.

ilmastonmuutos (climate change) Ihmisten toimenpiteistä aiheutuva maapallon ilmaston lämpeneminen. Se aiheuttaa suuria muutoksia maailman luonnossa.

istutus (planting) Eläin- tai kasvilajin siirtäminen uudelle alueelle tai kala- ja rapukantojen vahvistaminen tuomalla vesistöön kalanviljelylaitoksissa kasvatettuja poikasia.

itiökasvit (spore plants) Suvuttomasti kehittyvien itiöiden avulla lisääntyvät kasvit. Sanikkaiset ja sammalet. Vrt. siemenkasvit.

johtosolukko (vascular tissue) Kasvin läpi juuresta lehtiin kulkeva solukko, jossa on ohuita putkia. Niissä kulkee vettä, ravinteita ja yhteyttämistuotteita. Vrt. solukko.

juurikarvat (root hairs) Kasvin juurten uloimmat hennot osat, joilla kasvi ottaa maasta vettä ja ravinteita.

jätevesi (sewage) Asutuksen ja teollisuuden käyttämä vesi, joka yleensä johdetaan jätevesien puhdistamoon ja sieltä puhdistettuna lähivesistöön.

kaksineuvoinen (hermaphrodite) Eliö, joka tuottaa sekä munasoluja että siittiösoluja. Esim. useimmat kukkakasvit, eläimistä kotilot. Vrt. yksineuvoinen.

kalanviljely (fish cultivation) Kalanmädin, kalanpoikasten tai lisääntymiskykyisten yksilöiden kasvattaminen kalanistutuksia tai ruokakalana käyttöä varten. Vrt. istutus.

kannanvaihtelu (fluctuation) Monien eliöiden populaation koko vaihtelee vuosien mittaan. Esim. muikkukantojen vaihtelu. Vrt. populaatio.

kansallislintu (national bird) Laulujoutsen valittiin yleisöäänestyksellä Suomen kansallislinnuksi, maan symboliksi.

kansallispuisto (national park) Luonnon säilymistä varten rauhoitettu alue, joka on tarkoitettu yleiseksi nähtävyydeksi.

kanta (population) Ks. populaatio.

karu järvi (oligotrophic lake) Ks. niukkaravinteinen järvi.

kasvillisuusvyöhyke (vegetation zone) Järven tai meren rannalla kasvien muodostamia rannan suuntaisia kasvustoja, joissa eri kasvilajit esiintyvät säännönmukaisessa järjestyksessä. Esim. ilmaversoisten kasvien vyöhyke. Vrt. levävyöhyke.

kasvinsyöjät (herbivore) Eläimet, jotka syövät kasviravintoa. Esim. majava. Vrt. lihansyöjät.

kasviravinne (nutrient) Ks. ravinne.

kasvullinen lisääntyminen (vegetative reproduction) Ks. suvuton lisääntyminen.

kasvusolukko (meristem) Kasveilla paikka, jossa solujen jakautuminen saa aikaan kasvin kasvua.

kasvupaikkatekijä (growth factor) Esim. valo, lämpö, ravinteiden määrä ja laatu sekä maaperän tai veden happamuus. Niiden yhteisvaikutuksena kullekin alueelle muodostuu sille tyypillinen kasvillisuus.

kasvurengas (growth ring) Kalan suomuun kehittyä kesällä vaaleita, talvella kapeita renkaita, joiden avulla voidaan määrittää kalan ikä. Myös simpukan kuoreen kehittyä kasvurenkaita.

kasvusto (stand) Lajistoltaan ja rakenteeltaan yhtenäinen kasvipeitteen osa. Esim. järviruokokasvusto.

keijusto (plankton) Ks. plankton.

kelluslehtinen kasvi (nymfheid) Vesikasvi, jolla on veden pinnalla kasvavat lehdet.
Esim. lumme ja ulpukka. Vrt. uposlehtinen.

kidus (gills) Monien vesieläinten, esim. kalojen, hengityselin, jonka avulla eläin ottaa vedestä happea.

kivennäisaine (mineral) Ks. ravinne.

klorofylli (chloroplast) Ks. lehtivihreä.

kokosukeltaja (diving duck) Vesilintu, joka ravintoa hakiessaan sukeltaa kokonaan vedenpinnan alle. Esim. kuikka ja telkkä. Vrt. puolisukeltaja.

koppisiemeniset kasvit (angiosperms) Siemenkasvien suurin ryhmä. Siemenaiheet ovat suojassa kukan emin sikiäimen sisällä, ”kopissa”. Vrt. paljassiemiset.

kotelo (pupa) Hyönteisten täydellisen muodonvaihdon vaihe, kun toukasta on muodostunut liikkumaton kotelo. Sen sisällä toukasta kehittyy aikuinen.

kromosomi (chromosome) Solun tumassa olevia proteiinihiemoja, joissa geenit sijaitsevat. Vrt. geeni.

kudos (tissue) Eläimillä rakenteeltaan ja toiminnaltaan samanlaiset solut. Esim. lihaskudos. Vrt. solukko.

kuivakkokasvi (xerophyte) Kasvilaji, joka on sopeutunut elämään kuivassa ympäristössä. Useimmat kuivakkokasvit ovat pienilehtisiä. Esim. kanerva ja kissankäpälä.

kukkakasvit (seed plants) Ks. siemenkasvit.

kukinto (inflorescence) Monesta kukasta muodostunut verson osa. Vrt. verso.

kuluttajat (consumer) Eläimet, jotka syövät kasveja (kasvinsyöjät) tai toisia eläimiä (lihansyöjät). Raadonsyöjät, loiset ja hajottajat. Vrt. tuottajat ja hajottajat.

kuorenvaihto (moult) Jotkin eläimet vaihtavat kasvaessaan kuorta, kun entinen käy ahtaaksi. Esim. rapu ja sudenkorenon toukka.

kutu (spawning) Kalojen ja sammakkoeläinten lisääntymiskäyttäytyminen. Sen aikana naaras laskee veteen mätiiä eli munasoluja, jotka koiras hedelmöittää maidilla eli siittiöillä.

kuutti (seal pup) Hylkeenpoikanen.

kylkiviiva-aisti (lateral line) Kalan kyljessä oleva elin, jonka avulla kala aistii veden värähtelyjä ja siten esim. toisen kalan.

laji (species) Eliöryhmä, jonka jäsenet voivat luonnonoloissa saada lisääntymiskykyisiä jälkeläisiä. Laji on eliöiden luokittelun perusta.

lehtisuoni (leaf vein) Kasvien lehdissä olevia ohuita putkia, jotka huolehtivat aineiden kuljetuksesta lehdessä.

lehtivihreä, klorofylli (chlorophyll) Kasvien ja levien solujen viherhiukkasissa oleva yhdiste, jonka avulla kasvi yhteyttää. Vrt. yhteyttäminen.

leimautuminen (imprinting) Esim. sorsalintujen vastakuoriutuneet poikaset hyväksyvät emokseen ensimmäiseksi havaitsemansa liikkuvan ja ääntelevän kohteen. Vaelluskalojen poikaset leimautuvat syntymäjokeen muistamalla sen hajun.

levinneisyysalue (distribution area) Alue, jolla eliölaji esiintyy.

leväkukinta, veden kukkiminen (algal bloom) Planktonlevien runsastuminen niin, että ne värjäävät pintavettä. Vrt. sinilevät, veden rehevöityminen.

levävyöhyke (algal zone) Eri levälajit muodostavat valon määrän mukaan rannasta syvemmälle päin vedenalaisia vyöhykkeitä. Vrt. kasvillisuusvyöhyke.

lihansyöjäkasvi (carnivorous plant) Lehtivihreällinen kasvi, joka tyydyttää osan typen tarpeestaan saalistamalla pikkueläimiä. Esim. vesisherne.

loinen (parasite) Eliö, joka saa ainakin osan ravinnostaan elävästä eliöstä. Esim. simpukan toukat.

luonnon monimuotoisuus (natural diversity) Tietyn alueen, esim. jonkin metsän eliölajien määrä. Mitä enemmän on eliölajeja, sitä suurempi on luonnon monimuotoisuus.

luonnonvalinta (natural selection) Elinympäristössään parhaiten selviytyvät yksilöt jäävät henkiin ja saavat jälkeläisiä. Evoluutio perustuu luonnonvalintaan. Vrt. evoluutio.

luukala (bony fish) Kalat, joiden tukiranka on luuta. Vrt. rustokala.

maavarsi (rhizome) Kasvin maanpinnan alla oleva varsi tai varren osat, joista kasvaa esim. lehtiä. Monien kasvien maavarsi on varastoravinnon sijaintipaikka.

maiti (milt, fish sperm) Koiraskalan maitomainen siittiöneste. Vrt. mäti.

mikrobi, pieneliö (microbe) Kooltaan niin pieni eliö, että sen näkemiseen tarvitaan mikroskooppi.

mikrobiologia (microbiology) Tieteenala, joka tutkii mikrobeja.

monimuotoisuus (diversity) Ks. luonnon monimuotoisuus.

monivuotinen kasvi (perennial) Monta vuotta samalla paikalla kasvava kasvi. Tavallisesti vain maanalaiset osat, kuten maavarsi ja juuret, säilyvät talven yli. Esim. useimmat suurikokoiset vesikasvit.

muodonvaihdos (metamorphosis) Monet eläimet, esim. sammakot ja hyönteiset, ovat kehityksensä alkuvaiheessa aivan eri erinäköisiä kuin aikuisena.

murtovesi (brackish water) Vähäsuolainen merivesi, joka on makean järiveden ja suolaisen meriveden sekoitus. Itämeren vesi on murtovettä.

mutaatio (mutation) Perimän muutos, jossa perintötekijöiden tai kromosomien rakenne tai lukumäärä muuttuvat. Vrt. perintötekijä, perimä, kromosomi.

myrkyn rikastuminen (biomagnification) Ympäristömyrkyn, esim. elohopean, pitoisuuden kasvaminen eliöiden elimistössä, kun myrkky siirtyy ravintoketjussa eteenpäin. Vrt. ympäristömyrkky.

mäti (spawn) Limamaisen nesteen yhdistämä naaraan munasolurykelmä. Muun muassa kaloilla ja sammakoilla. Vrt. maiti.

määrityskaava (species identification flowchart) Keino määrittää jokin eliölaji siten, että tuntomerkkien avulla tutkija sulkee pois samannäköisiä lajeja, kunnes jäljelle jää tutkittava laji. Esim. kasvien määrityskaavat.

niukkaravinteinen, karu järvi (oligotrophic lake) Järvi, jonka vedessä on niukasti ravinteita ja vähäinen kasvillisuus. Vrt. runsasravinteinen järvi.

omavarainen (autotrophic) Eliö, joka pystyy yhteyttämällä valmistamaan ravintonsa. Niitä ovat muun muassa vihreät kasvit ja levät.

paljassiemeniset kasvit (gymnosperms) Kasvit joiden, siemenaiheet ovat paljaina emilehtien päällä. Havupuut ja käpypalmut. Vrt. koppisiemeniset.

pariutuminen (mating) Lisääntymistä varten tapahtuva parinmuodostus.

perimä (genome) Tumassa olevat perintötekijät eli geenit muodostavat yksilön perimän. Vrt. perintötekijä.

perintötekijä, geeni (gene) Geenit sijaitsevat tuman kromosomeissa. Geenit määräävät eliön periytyvät ominaisuudet ohjaamalla sen kehitystä ja elintoimintoja. Vrt. kromosomi, perimä.

perustuotanto (gross production) Kasvien tai muiden yhteyttävien eliöiden tuottaman eloperäisen aineen määrä tietyssä aikana. Vrt. yhteyttäminen, eloperäinen aine.

petoeläin (predator, carnivore) Toisia eläimiä syövä eläin. Esim. susi ja hylje.

pieneliö (microbe) Ks. mikrobi.

plankton, keijusto (plankton) Yleensä mikroskooppisen pieniä, veden pintaosissa ajalehtivia leviä (planktonlevät) tai eläimiä (eläinplankton) ja bakteereja.

planktonlevä (algal plankton) Ks. plankton.

populaatio, eliökanta (population) Tietyllä alueella elävät saman lajit yksilöt. Esim. tietyn järven rapupopulaatio eli rapukanta.

puolisukeltaja (dabbling duck) Vesilintu, joka ravintoa hakiessaan sukeltaa vain puoliksi vedenpinnan alle. Esim. sinisorsa ja joutsen. Vrt. kokosukeltaja.

rantakasvi (shore plant) Rannalla vesirajan yläpuolella kasvava maakasvi, jonka alaosat voivat tulvan aikana joutua veden alle. Esim. tervaleppä ja rentukka.

rapurutto (crayfish plague) Loissien aiheuttama, helposti tarttuva sairaus. Se on tuhonnut rapukannan sadoista järvistä.

rasvarauhanen (oil gland) Sorsalintujen selkäpuolella pyrstön tyvessä oleva rauhanen, jonka rasvaisella eritteellä lintu voitelee höyhenensä vedenpitäviksi.

ravinne, kasviravinne (nutrient) Kasvien tarvitsemia kivennäisaineita, joita kasvit ottavat veden mukana juurillaan maasta. Monet vesikasvit ottavat ravinteita myös vedestä lehtien pinnan läpi. Ravinteita ovat esim. typpi- ja fosforisuolat.

ravintoketju (food chain) Ravinnoksi käyttökelpoisten aineiden siirtyminen eliöyhteisössä yhteyttävistä kasveista kasvinsyöjiin ja niistä edelleen petoihin ja raadonsyöjiin. Ravintoketjun jokaisessa lenkissä on jokin eliölaji. Vrt. ravintoverkko, eliöyhteisö.

ravintoverkko (food web) Eliöyhteisön kaikkien ravintoketjujen muodostama kokonaisuus, jossa eri ravintoketjut limittyvät monin tavoin toisiinsa. Vrt. ravintoketju, eliöyhteisö.

reagointikyky (reaction) Eliöiden kyky vastata ympäristöstä tuleviin ärsykkeisiin, esim. valon tai lämpötilan vaihteluun.

rehevä järvi (eutrophic lake) Ks. runsasravinteinen järvi.

rehevöityminen (eutrophication) Ks. veden rehevöityminen.

reviiri (territory) Yksilön, parin tai lauman elinalue, jota puolustetaan muita saman lajin yksilöitä vastaan. Reviiri turvaa esim. ravinnon ja pesäpaikkojen riittävyyden.

runsasravinteinen järvi (eutrophic lake) Järven vedessä on runsaasti ravinteita ja rehevä kasvillisuus. Vrt. niukkaravinteinen järvi.

ruskuaispussi (yolk sac) Selkärankaisten eläinten varhaiskehityksessä elin, joka toimii ravintolähteenä. Esim. kalan poikasella tai linnun munassa ravintoa sisältävä pussi.

rustokala (cartilaginous fishes) Kala, jonka tukiranka on rustoa. Hait ja rauskut. Vrt. luukala.

rönsy (runner) Kasvin vaakasuorassa kasvava maanpäällinen tai maanalainen osa.

selkärangaton eläin (invertebrates) Eläin, jolla ei ole selkärankaa. Eläimillä on esim. kalkkikuori, johon sisäelimet kiinnittyvät. Esim. rapu ja simpukka.

selkärankainen eläin (vertebrates) Eläin, jonka tukirankana on selkäranka ja muu luusto. Nisäkkäät, linnut, matelijat, sammakkoeläimet, kalat ja ympyräsuiset.

siemenkasvit, kukkakasvit (seed plants) Kasvikunnan kehittynein ryhmä. Lisääntyvät suvullisesti siemenillä, jotka kypsyvät kukissa. Vrt. itiökasvit.

siipipeili (speculum) Monien sorsien selvärajainen ja värikäs siiven kuvio. Sillä on merkitystä soittimella ja sen avulla lintu tunnistaa lajitoverinsa.

sinilevät, sinibakteerit (cyanobacteria) Bakteereja, jotka suotuisissa oloissa lisääntyvät valtavan tehokkaasti. Ne saattavat laajalti peittää ja värjätä järven tai meren pintaa. Vrt. leväkukinta.

sisäinen hedelmöitys (internal fertilization) Eläimen siittiöiden ja munasolujen yhtyminen naaraan sukupuolielimessä. Esim. matelijat, linnut ja nisäkkäät. Vrt. ulkoinen hedelmöitys.

soidin (courtship) Erityisesti linnuilla havaittava käyttäytyminen, jossa koiras houkuttelee naarasta parikseen lajille ominaisten eleiden ja äänien avulla.

soidinpuku (nuptial plumage) Monien lintulajien koiraiden usein värikäs höyhenasu.

solukko (tissue) Kasveissa solut, joilla on samanlainen rakenne ja tehtävä. Esim. pintasolukko. Vrt. kudokset.

sopeutumiskyky (adaptation) Eliöiden kyky mukautua elinympäristön ja sen muutosten vaatimuksiin.

sukupu (evolutionary tree) Sukupu kuvaa eliölajien sukulaisuussuhteita ja kehityslinjoja. Esim. selkärankaisten sukupu.

sukupuutto (extinction) Eliölajin häviäminen lopullisesti tietyn alueen tai koko maapallon luonnosta.

sulkasato (moulting) Lintujen säännöllisessä rytmisessä tapahtuva sulkien ja höyhenten vaihtuminen.

suojavaiohyke (refuge area) Vesistön rantaan jätettävä luonnontilainen alue, joka pidättää ympäristöstä vesistöön valuvia eloperäisiä aineita ja ravinteita. Vrt. veden rehevöityminen.

suvullinen lisääntyminen (sexual reproduction) Eliöiden lisääntyminen munasolun hedelmöityksen välityksellä. Vrt. hedelmöitys, suvuton lisääntyminen.

suvuton, kasvullinen lisääntyminen (asexual reproduction) Lisääntyminen ilman hedelmöitystä. Esim. monet kasvit lisääntyvät rönsoilla tai maavarren avulla ja mikrobit jakautumalla. Vrt. suvullinen lisääntyminen.

symbioosi, yhteiselämä (symbiosis) Kahden eliölajin välinen suhde, josta on hyötyä molemmille. Esim. lepan ja sen juuristossa elävien bakteerien välinen yhteiselämä.

syöksysukeltaja (plunge-diver) Lintu, joka saalistaessaan pudottautuu ilmasta veteen. Esim. tiirat ja sääksi.

tasalämpöinen eläin (warm-blooded) Eläin, jonka lämpötila pysyy vakaana ympäristön lämpötilasta riippumatta. Nisäkkäät ja linnut. Vrt. vaihtolämpöinen.

toisenvaarainen (hetrotrophic) Eliö, joka ei pysty itse yhteyttämään, vaan tarvitsee ravinnokseen toisia eliöitä. Toisenvaaraisia ovat eläimet, sienet ja useimmat bakteerit.

tulokaslaji (invasive species) Ks. vieraslaji.

tuottajat (producers) Vihreät kasvit ja levät ovat tuottajia, jotka yhteyttämällä sitovat Auringon valoenergiaa koko eliökunnan käyttöön.

täydellinen muodonvaihdos (complete metamorfosis) Hyönteisille tyypillinen muodonvaihdos, jossa peräkkäisinä vaiheina ovat muna, toukka, kotelo ja aikuinen. Vrt. vaillinainen ja vähittäinen muodonvaihdos.

uhanalainen eliölaji (threatened species) Ihmisen aiheuttamien ympäristömuutosten tai saalistuksen takia häviämisen vaarassa oleva laji. Esim. saimaannorppa.

uimarakko (swim bladder) Kalan ruumiinontelon ohutseinäinen, ilman täyttämä rakko. Lisäämällä tai vähentämällä sen ilmaa kala säätelee ominaispainoaan niin, että se kelluu vaivatta eri syvyyksissä.

ulkoinen hedelmöitys (external fertilization) Vedessä tapahtuva sukupuolisolujen yhtyminen. Esim. kalat ja sammakkoeläimet. Vrt. sisäinen hedelmöitys.

uposkasvi (submersed plant) Vesikasvi, jonka lehdet ovat vedenpinnan alla. Kukat nousevat kuitenkin vedenpinnan yläpuolelle. Esim. ahvenvita ja nuottaruoho. Vrt. kelluslehtinen kasvi.

vaelluskala (migrant fish) Kalalaji, joka hakeutuu kutemaan kauaksi tavanomaiselta elinalueeltaan. Esim. merilohi vaelttaa Itämereltä kutemaan syntymäjokeensa.

vaihtolämpöinen eläin (cold-blooded animal) Eläin, jonka lämpötila seuraa ympäristön lämpötilaa. Vrt. tasalämpöinen.

vaillinainen muodonvaihdos (incomplete metamorfosis) Hyönteisen muodonvaihdoksesta puuttuu kotelovaihe. Esim. sudenkorento. Vrt. täydellinen ja vähittäinen muodonvaihdos.

vaistotoiminta (instinctive behaviour) Eläimen perimän ohjaama, synnynnäinen ja hyvin kaavamainen käyttäytymistapa. Esim. leimautuminen linnun poikasilla. Vrt. leimautuminen.

valokasvi (light demander) Valoisaan kasvupaikkaan sopeutunut kasvilaji. Esim. puolukka.

varjokasvi (shade-tolerant) Vähällä valolla toimeen tuleva kasvilaji. Esim. käenkaali.

valuma-alue (drainage basin) Alue, jolta vedet virtaavat samaan vesistöön. Esim. Itämeren valuma-alue.

varastoravinto (energy stores) Ravinto, jota kasvi tai eläin varastoi elimistöönsä tulevaa käyttöä varten.

veden pilaantuminen (water contamination) Vesistön veden laadun yleinen huononeminen jonkin ympäristötekijän takia. Vrt. veden rehevöityminen ja saastuminen.

veden rehevöityminen (eutrophication) Vesistöön ajautuvien ravinteiden ja eloperäisten jätteiden aiheuttama kasvillisuuden ja muun eliöstön runsastuminen. Vrt. veden pilaantuminen ja saastuminen.

veden saastuminen (water pollution) Veden laadun terveydellinen huononeminen sen takia, että vesistöön joutuu esim. jätteitä. Vrt. veden pilaantuminen ja rehevöityminen.

verkkosilmä (compound eye) Hyönteisille tyypillinen silmä, joka koostuu muutamista kymmenistä ja jopa tuhansista erillisistä osasilmistä.

verso (shoot) Kasvin varren ja siinä olevien lehtien muodostama kokonaisuus.

vieraslaji, tulokaslaji (invasive species) Eliölaji, joka on levinnyt maahamme omin neuvoin tai tuotu tänne hiljattain. Esimerkiksi minkki, piisami, valkoposkihanhi.

viherhiukkanen (chloroplast) Kasvin yhteyttämisessä tarvittavia, lehtivihreää sisältäviä hiukkasia. Vrt. lehtivihreä, yhteyttäminen.

vähittäinen muodonvaihdos (gradual metamorphosis) Hyönteisen toukka kehittyy vähitellen aikuisen näköiseksi. Esim. malluainen. Vrt. täydellinen ja vaillinainen muodonvaihdos.

yhteiselämä (symbiosis) Ks. symbioosi.

yhteyttäminen, fotosynteesi (photosynthesis) Vihreät kasvit ja levät valmistavat vedestä ja hiilidioksidista sokeria, johon sitoutuu Auringon valoenergiaa. Samalla vapautuu happea. Tämä on ekosysteemin perustuotantoa.

yksineuvoinen (unisexual) Eliö, joka tuottaa joko siittiöitä tai munasoluja. Vrt. kaksineuvoinen.

ympäristömyrkky (environmental toxin) Hitaasti hajoavat myrkylliset aineet, joista monet rikastuvat ravintoketjuissa. Esim. Itämeressä dioksiini. Vrt. rikastuminen.